

KAPITEL 4 / CHAPTER 4⁴**ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR
CONDUCTING EXTERNAL MONITORING OF THE EDUCATION
QUALITY ASSURANCE SYSTEM IN GENERAL SECONDARY
EDUCATION INSTITUTIONS OF THE TERRITORIAL COMMUNITY****DOI: 10.30890/2709-2313.2025-42-06-051****Вступ**

Сучасний етап розвитку національної системи освіти України характеризується глибинними трансформаціями, спрямованими на забезпечення її якості, конкурентоспроможності та відповідності європейським стандартам. У контексті реалізації положень Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших нормативно-правових актів особливої актуальності набуває питання формування цілісної системи забезпечення якості освіти, яка включає внутрішню та зовнішню складові.

Ефективність освітнього процесу, ступінь досягнення визначених цілей і прогнозування шляхів його удосконалення значною мірою залежать від рівня організації моніторингу якості освіти. Моніторинг у сучасному розумінні — це не лише механізм контролю, а передусім інструмент системного аналізу та стратегічного управління, який забезпечує зворотний зв'язок між результатами освітньої діяльності, очікуваннями суспільства та державними освітніми стандартами.

Моніторинг якості освіти визначається як система науково обґрунтованих, послідовних і систематичних заходів, спрямованих на виявлення, оцінювання та прогнозування тенденцій розвитку освітньої системи. Його завданням є встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності заявленим цілям, виявлення причин відхилень та визначення шляхів підвищення ефективності освітнього процесу на всіх рівнях управління.

⁴*Authors: Tambovska Kristina Victorivna, Kopach Serhii Oleksandrowych*

Number of characters: 94105

Author's sheets: 2,35

Внутрішня система забезпечення якості освіти покликана сприяти постійному вдосконаленню освітньої діяльності закладу освіти. Кожен заклад має гарантувати надання якісних освітніх послуг усім здобувачам освіти — незалежно від їхніх індивідуальних освітніх потреб, соціального чи економічного статусу. Відповідно, усі управлінські та педагогічні процеси мають бути зорієнтовані на досягнення високої якості результатів навчання.

На рівні територіальних громад забезпечення якості освіти є складовою освітньої політики органів місцевого самоврядування. До пріоритетних напрямів їхньої діяльності належать:

- 1) забезпечення територіальної доступності освітніх послуг;
- 2) утримання та розвиток мережі закладів освіти;
- 3) створення безпечного, інклюзивного та здоров'язбережувального середовища;
- 4) формування кадрового потенціалу освітньої галузі;
- 5) забезпечення прозорості, підзвітності та громадської участі в управлінні освітою.

Водночас ефективна реалізація цих завдань потребує системного підходу до організації зовнішнього моніторингу, який дає змогу не лише оцінювати поточний стан освітньої системи громади, а й прогнозувати її розвиток на основі доказових даних.

На сучасному етапі здійснення системного моніторингу якості освіти набуває особливої значущості. Моніторингові дослідження дозволяють комплексно оцінити рівень якості освіти як у межах окремого закладу, так і на рівні територіальної громади чи регіону. В умовах реформування освітньої галузі, оновлення нормативно-правової бази, зміни управлінських парадигм виникає потреба у переході від авторитарних моделей контролю до науково обґрунтованих моніторингових систем, заснованих на об'єктивних даних та вимірюваних показниках.

Суспільний запит на створення доказового та прозорого рейтингу закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) зумовлений низкою факторів:

- 1) формуванням нової мережі закладів освіти відповідно до типології Нової української школи (зокрема, академічних та профільних ліцеїв);
- 2) необхідністю запобігання маніпулятивним і недоброчесним рейтингам;
- 3) потребою в обґрунтованому виборі освітніх траєкторій здобувачів освіти;
- 4) забезпеченням можливостей для усвідомленого вибору закладу освіти батьками та учнями;
- 5) створенням прозорої системи оцінювання освітньої діяльності на основі достовірних показників і єдиної методології.

4.1 Рейтинг та репутація закладів освіти як індикатори якості освітньої діяльності

Проблематика рейтингування закладів освіти набуває дедалі більшої актуальності у зв'язку з модернізацією освітнього простору, переходом до нової системи управління якістю освіти та підвищенням вимог суспільства до прозорості діяльності освітніх інституцій. Рейтинги, репутація та імідж навчальних закладів виступають інтегральними показниками ефективності їх функціонування, відображаючи не лише кількісні результати, але й якісні аспекти освітньої діяльності, рівень довіри та соціального визнання.

У науково-педагогічному дискурсі терміни «рейтинг», «репутація», «імідж» та «моніторинг» трактуються як важливі інструменти оцінювання якості освіти, що перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємовпливі.

Рейтинг (від англ. rating – оцінка, ранг, порядок) – це узагальнений, кількісний або порядковий показник ефективності, який характеризує рівень успішності, популярності чи впливу певного об'єкта або явища. У контексті освіти рейтинг закладу є інтегральним показником результативності освітнього процесу, що відображає ступінь досягнення освітніх цілей, рівень академічних результатів, професійність педагогічного персоналу та задоволеність учасників освітнього процесу. Таким чином, рейтинг виступає індикатором якості функціонування освітньої установи та ефективності її управлінських рішень.

Репутація (від лат. *reputatio* – міркую, роздумую) – це соціальна оцінка або узагальнена громадська думка про особу, організацію чи інституцію, що формується внаслідок суспільного сприйняття діяльності цієї особи або установи. Репутація освітнього закладу є результатом тривалого накопичення соціального досвіду взаємодії із зацікавленими сторонами – здобувачами освіти, батьками, педагогами, громадою та органами управління освітою. Вона формує рівень довіри до закладу, впливає на вибір батьків і учнів, визначає конкурентоспроможність установи на освітньому ринку.

Імідж (від англ. *image* – образ, враження) трактується як створений у суспільній свідомості образ організації або особи, який поєднує в собі як реальні характеристики діяльності, так і емоційно-ціннісне сприйняття. У сфері освіти імідж навчального закладу формується через публічну комунікацію, досягнення педагогічного колективу, участь у проєктах, інноваційність освітнього середовища, наявність позитивного освітнього досвіду. Імідж є динамічним показником, який у поєднанні з репутацією визначає соціальну позицію закладу освіти у системі координат «якість – довіра – конкурентоспроможність».

Моніторинг (від лат. *monitor* – той, хто нагадує, спостерігає) розуміється як система безперервного, цілеспрямованого спостереження за станом певних процесів із метою збору, аналізу та оцінювання інформації для прийняття управлінських рішень. У контексті освітнього процесу моніторинг виступає методологічним інструментом управління якістю, що дозволяє виявляти тенденції, вчасно реагувати на зміни й прогнозувати результати діяльності закладу освіти. Його реалізація може бути як внутрішньою (на рівні закладу), так і зовнішньою (на рівні органів управління освітою, громад чи держави).

Згідно з матеріалами Міжнародної американської школи та університету (American International School & University, AISU), рейтинг освітнього закладу є ключовим критерієм оцінювання якості освіти та ефективності його функціонування. Його значення полягає у визначенні комплексного впливу таких чинників, як:

- 1) рівень академічної успішності учнів;

- 2) професійна компетентність і кваліфікація педагогічних кадрів;
- 3) ступінь задоволеності учасників освітнього процесу;
- 4) наявність сучасної матеріально-технічної бази;
- 5) результати участі учнів у конкурсах, олімпіадах, змаганнях;
- 6) залучення закладу до інноваційних проєктів і міжнародних ініціатив.

Таким чином, рейтинг виконує не лише аналітичну, але й мотиваційну функцію, оскільки стимулює освітні установи до підвищення якості освітніх послуг, забезпечення академічної доброчесності, розширення партнерських зв'язків і підвищення власного престижу.

Рейтингування закладів освіти розглядається як інструмент доказового управління, який дозволяє приймати стратегічні рішення на основі об'єктивних даних, підвищує рівень прозорості системи освіти та сприяє зростанню довіри з боку суспільства.

Рейтинг закладу освіти є важливим індикатором ефективності освітньої системи, який дозволяє здійснювати порівняльний аналіз між різними установами, визначати рівень їхньої якості та забезпечувати підґрунтя для управлінських рішень у сфері освіти. У сучасних умовах реформування української освіти проблема об'єктивного вимірювання результативності діяльності закладів загальної середньої освіти набуває особливої актуальності, оскільки пов'язана з питаннями забезпечення прозорості, підзвітності та підвищення довіри громадськості до системи освіти.

Рейтинг школи визначається як система оцінювання та ранжування закладів освіти за сукупністю критеріїв, які відображають їхню якість, ефективність і результативність. Це своєрідний інструмент моніторингу, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони освітніх закладів, порівняти їх між собою та простежити динаміку розвитку у часі. У практиці освітньої політики рейтинг може формуватися як незалежними аналітичними організаціями, так і державними структурами – зокрема, департаментами чи управліннями освіти територіальних громад.

Основна мета рейтингу полягає не лише у фіксації показників успішності,

але й у створенні мотиваційного механізму для підвищення якості освіти, впровадження інновацій та формування конкурентного середовища між школами.

Процес формування рейтингу передбачає збір, аналіз і систематизацію даних за низкою об'єктивних та суб'єктивних показників. До найпоширеніших критеріїв належать:

- 1) результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) або державної підсумкової атестації;
- 2) динаміка академічних досягнень учнів;
- 3) рівень кваліфікації педагогічного персоналу;
- 4) доступність та якість освітніх ресурсів;
- 5) участь учнів у конкурсах, олімпіадах, науково-дослідницькій діяльності;
- 6) показники інклюзивності та соціальної згуртованості учнівського колективу;
- 7) рівень задоволеності учасників освітнього процесу (учнів, батьків, педагогів).

Збір даних може здійснюватися шляхом анкетування, аналізу звітності, моніторингу результатів навчальної діяльності, експертної оцінки або незалежного аудиту.

Рейтинги виконують багатовекторну функцію:

- 1) Для батьків і учнів – це джерело інформації для прийняття обґрунтованого рішення щодо вибору навчального закладу.
- 2) Для адміністрацій шкіл – це інструмент самооцінювання, що дає змогу виявити проблемні аспекти та скоригувати стратегію розвитку.
- 3) Для органів управління освітою – засіб визначення ефективності освітньої політики, розподілу ресурсів та планування реформ.
- 4) Для громади – показник якості освітніх послуг, який формує довіру та підзвітність освітніх інституцій.

Таким чином, рейтингування сприяє підвищенню якості освітніх послуг, стимулює конкуренцію між закладами, водночас залишаючись дієвим

механізмом громадського контролю.

Попри свою значущість, рейтинги не позбавлені недоліків. Часто вони фокусуються лише на академічних результатах, ігноруючи інші складові освіти – розвиток соціальних, емоційних, моральних чи громадянських компетентностей. Існує також ризик маніпулювання показниками або суб'єктивності оцінювання.

Крім того, рейтингові системи іноді створюють надмірний тиск на заклади освіти, що може призводити до формального підходу у досягненні високих результатів, замість реального вдосконалення освітнього процесу. Отже, рейтинг має використовуватися як допоміжний, а не визначальний інструмент оцінювання.

Варто звернути увагу на ключові фактори, що впливають на рейтинг закладу освіти.

1. Академічні досягнення учнів.

Рівень навчальних досягнень, результати ЗНО, участь у предметних олімпіадах і конкурсах свідчать про ефективність навчального процесу. Успіхи учнів є основним маркером якості освіти та компетентності педагогічного складу.

2. Професіоналізм педагогічних працівників.

Висококваліфікований педагогічний колектив є запорукою результативності школи. Підвищення кваліфікації, використання інноваційних технологій, педагогічна майстерність і наставництво формують позитивний імідж закладу.

3. Якість освітнього середовища.

Комфортні умови навчання, безпечне освітнє середовище, сучасні кабінети, мультимедійні ресурси, доступ до бібліотек і цифрових платформ впливають на результативність освітнього процесу.

4. Матеріально-технічне забезпечення.

Наявність сучасного обладнання, лабораторій, спортивних залів, актових і мистецьких приміщень підвищує привабливість закладу та його освітні можливості.

5. Позакласна діяльність та культурно-спортивне життя.

Розвиток учнів у позаурочний час – участь у спортивних секціях, творчих гуртках, наукових клубах – формує багатогранну особистість та покращує імідж закладу в громаді.

6. Взаємодія з батьками та громадою.

Ефективне партнерство між школою, родиною і громадськими організаціями створює довіру, підтримку та сприяє підвищенню рейтингу.

7. Інноваційна діяльність і відкритість до змін.

Заклади, які впроваджують новітні методики, цифрові інструменти навчання, моделі змішаного чи інклюзивного навчання, демонструють більшу адаптивність до викликів сучасності.

Рейтинг закладу освіти – це складна багатовимірна система, яка відображає не лише навчальні результати, а й цілісність освітнього процесу. Він виконує роль діагностичного та мотиваційного інструменту для учасників освітнього процесу, сприяє підвищенню ефективності управління та розвитку культури якості освіти в цілому. Водночас об'єктивність рейтингів можлива лише за умов прозорості методології, багатокритеріального підходу та постійного вдосконалення системи моніторингу.

Репутація закладу освіти є одним із ключових чинників, що формують його позицію в рейтингових системах. Вона відображає рівень довіри з боку суспільства, якість наданих освітніх послуг, професіоналізм педагогічного колективу та загальну ефективність управління. Репутаційна складова має не лише символічне, а й практичне значення, оскільки впливає на вибір батьків, мотивацію учнів, привабливість закладу для потенційних педагогів і партнерів.

В умовах зростання конкуренції між закладами загальної середньої освіти важливу роль відіграє громадська думка. Батьки, обираючи школу для своїх дітей, дедалі частіше орієнтуються не лише на офіційні показники успішності, а й на відгуки, рекомендації та особистий досвід інших родин. Позитивна репутація закладу, сформована через соціальні комунікації, підвищує рівень довіри громади та зміцнює позиції школи у суспільному просторі.

Таким чином, репутаційний капітал стає вагомим нематеріальним ресурсом,

який впливає на рейтинг закладу освіти навіть більше, ніж окремі статистичні показники. З огляду на це, керівництво шкіл має приділяти значну увагу побудові відкритої комунікації з батьками, своєчасному реагуванню на їхні запити та створенню позитивного іміджу через участь у місцевих ініціативах, освітніх проєктах і громадських заходах.

Високі академічні результати є не лише свідченням якості освіти, а й одним із головних чинників формування позитивної репутації закладу. Школа, яка стабільно демонструє успішність учнів, зокрема під час державної підсумкової атестації чи зовнішнього незалежного оцінювання, здобуває авторитет серед батьків, учнів та освітньої спільноти.

Репутація напряду впливає на мотивацію педагогічного колективу: у школах із високим іміджем спостерігається підвищений рівень професійної культури, прагнення до інновацій та саморозвитку. Це створює замкнений позитивний цикл: якісне викладання сприяє високим результатам, а ті, у свою чергу, зміцнюють довіру до закладу.

Одним із важливих складників репутаційного іміджу закладу освіти є його позаурочна активність. Школи, які забезпечують учням можливість брати участь у спортивних командах, художніх гуртках, театральних студіях, наукових товариствах, благодійних акціях та екологічних проєктах, формують позитивне соціальне середовище. Така діяльність сприяє розвитку лідерських, творчих і комунікативних навичок, що є невід'ємною частиною сучасної освітньої парадигми.

Завдяки позаурочним ініціативам заклад освіти демонструє відкритість, орієнтацію на всебічний розвиток особистості та залучення учнів до життя громади. Це формує емоційно позитивний імідж школи, який має вагомий вплив на її рейтинг.

Розвинене учнівське самоврядування є показником демократичності та сучасності закладу освіти. Надання учням можливості брати участь у прийнятті рішень, організації шкільних заходів, соціальних і волонтерських ініціатив сприяє підвищенню їхньої відповідальності та громадянської активності.

Також важливим чинником є взаємодія школи з громадою, включно з місцевими органами влади, культурними установами, підприємствами та неурядовими організаціями. Спільні проєкти, благодійні ініціативи чи партнерські програми створюють позитивний соціальний резонанс, що підсилює репутацію закладу як центру освітнього та громадського життя.

Високий рівень громадської залученості сприяє формуванню іміджу школи як відкритого, інноваційного та відповідального освітнього осередку, що безпосередньо впливає на її рейтинг серед закладів громади.

4.2 Зарубіжний досвід формування рейтингів закладів освіти

Сучасна міжнародна практика засвідчує, що системи рейтингування закладів освіти є дієвими інструментами оцінювання якості освітніх послуг, прозорості управлінських рішень та формування громадської довіри. Зарубіжний досвід демонструє різноманіття підходів до оцінювання діяльності шкіл, що ґрунтуються на національних освітніх політиках, культурних особливостях і суспільних запитах. Нижче наведено узагальнений аналіз досвіду Великої Британії та Сполучених Штатів Америки, підготовлений за матеріалами освітньої платформи Громадської Спільки «Освіторія» (Як найкращу школу: приклади рейтингів шкіл у світі).

Велика Британія

Система зовнішнього оцінювання якості освіти у Великій Британії бере свій початок понад тридцять років тому. Уже тоді держава запровадила підхід, орієнтований на створення конкурентного середовища між державними школами. Початково рейтинги формувалися на основі результатів стандартизованого тестування, аналогічного до українського ЗНО. Метою такого аналізу було не стільки визначення найкращих шкіл, скільки виявлення тих, що демонструють найнижчі результати. Таким чином, акцент робився на підтримці та вдосконаленні освітнього процесу у закладах, що потребують допомоги, а не на публічному змаганні.

Варто зазначити, що високі результати незалежного оцінювання не завжди відображають реальну якість роботи школи. Вони можуть бути наслідком високого соціального статусу учнів, доступу до приватних репетиторів чи інших позашкільних чинників. Натомість низькі результати в масовому масштабі є об'єктивним індикатором системних проблем у діяльності закладу.

У 2000-х роках у Британії з'явилася альтернативна модель рейтингування, заснована на аналізі динаміки освітніх досягнень – так званий *value-added approach*. У центрі оцінювання – не абсолютні результати, а поступ учня. Цей підхід дозволяє оцінити ефективність педагогічної діяльності, враховуючи вихідний рівень знань та темп особистісного розвитку. Наприклад, школа, учні якої перейшли з «початкового» на «середній» рівень, отримує більше балів, ніж школа, де лише вдосконалюються вже високі результати.

Офіційним регулятором системи контролю якості є організація Ofsted (Office for Standards in Education, Children's Services and Skills), яка класифікує школи за чотирма рівнями: не відповідає вимогам, потребує покращення, добре та чудово. Її звіти базуються на комплексному аналізі факторів: академічні результати, безпечність середовища, відсутність булінгу, інклюзивність, стан матеріальної бази, організація харчування, кваліфікація педагогічних кадрів. Ці показники формують офіційну картину якості освітнього середовища та є орієнтиром для батьків.

Окрім державних звітів, у країні функціонують незалежні рейтинги, що формуються провідними медіа – The Times, The Guardian, The Telegraph, Financial Times, The Sunday Times. Ці дослідження враховують не лише академічні показники, а й соціокультурні аспекти: частоту вступу випускників до престижних університетів (Оксфорду, Кембриджу), рівень задоволеності батьків, кількість учнів у класі, співвідношення педагогів і учнів, доступність освітніх ресурсів, рівень участі батьківської громади у шкільному житті.

Разом із тим, певна частина британських шкіл – зокрема, Ітон, а також навчальні заклади Ірландії, Шотландії та Уельсу – принципово відмовляються від участі у рейтингах, вважаючи їх суперечливими щодо педагогічної етики та

рівності освітніх можливостей.

Сполучені Штати Америки

Освітнє рейтингування у США має ще складнішу й багатовимірну структуру. Найвідомішими є три системи: GreatSchools, Niche K-12 та US News & World Report. Вони відзначаються високим рівнем аналітичної точності, статистичною обґрунтованістю та використанням математичних моделей із ваговими коефіцієнтами для різних показників.

Платформа GreatSchools орієнтована на визначення рівня готовності учнів до дорослого життя. Для цього аналізуються такі параметри: чисельність та соціальний склад учнів, результати випускних тестів, поступ із початкової школи, відвідуваність, кваліфікація педагогів, ступінь освітніх розривів між учнями з різних соціальних груп. Важливою особливістю є відстеження життєвих траєкторій випускників – подальший вступ до коледжів, рівень зайнятості, середній дохід, відсутність криміналізації. Такий підхід дозволяє оцінити не лише навчальні результати, а й соціальну ефективність школи.

Система Niche K-12 базується на поєднанні офіційних статистичних даних та суб'єктивних оцінок користувачів. До аналізу залучено понад 2,5 мільйона відгуків учнів і батьків, що проходять ретельну обробку за допомогою аналітичних алгоритмів. Кожен фактор має власний коефіцієнт впливу, який визначається через галузеві дослідження. Така методика дає змогу збалансувати кількісні та якісні аспекти освітнього процесу.

Рейтинг US News & World Report спирається на порівняльний аналіз фактичних результатів навчання з очікуваними нормативними показниками для конкретних шкільних рівнів і предметів. Ключовим критерієм є академічний прогрес: наскільки учні певної школи перевищують або не досягають очікуваних результатів у межах свого штату. Таким чином, рейтинг виконує функцію індикатора ефективності педагогічної роботи та здатності школи забезпечувати рівний освітній старт незалежно від соціально-економічного контексту.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що зарубіжні системи рейтингування шкіл базуються на принципах багатофакторності, прозорості та

відповідальності. Вони враховують як академічні, так і соціально-психологічні параметри діяльності закладів освіти, що дозволяє формувати об'єктивну картину якості освітнього середовища та рівня його впливу на особистісний розвиток учнів.

Японія

Система оцінювання якості освіти в Японії характеризується унікальним підходом, що виходить за межі традиційних академічних критеріїв. Японські фахівці з освітньої політики, зокрема дослідницька група Масачусетського університету Лоуела, наголошують: запитання «Яка школа є найкращою?» є некоректним, якщо не уточнювати — «найкраща для кого і з якою метою». Такий підхід відображає глибоке розуміння того, що мета освіти не зводиться лише до навчальних результатів, а охоплює розвиток особистості в усій її багатовимірності.

У контексті реформування системи оцінювання Японія стала однією з перших країн, яка на державному рівні запровадила спроби кількісного вимірювання *soft skills* – м'яких навичок учнів. Йдеться про такі параметри, як комунікабельність, лідерські якості, громадянська компетентність, уміння працювати в команді, креативність та відповідальність.

У практиці токійських шкіл застосовується інноваційна система внутрішнього моніторингу: педагоги кожного предмету оцінюють рівень сформованості зазначених навичок у кожного учня за трирівневою шкалою (А–С). Зібрані дані аналізуються на рівні школи, а згодом – на муніципальному. У перспективі планується інтеграція цієї системи в національний освітній моніторинг, що дозволить створити комплексний рейтинг не лише академічних, а й соціально-комунікативних досягнень учнів.

Відповідно до офіційних рекомендацій Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії (МЕХТ), визначено детальні критерії оцінювання кожної навички для всіх вікових рівнів і навчальних дисциплін. Наприклад, для отримання найвищого рівня (оцінки «А») зі співпраці в команді старшокласник має демонструвати здатність до взаємної відповідальності,

досягнення колективної синергії, конструктивного розв'язання конфліктів, відстоювання автономності групи та виваженого самопозиціонування у спільній діяльності.

Для молодших школярів (зокрема першокласників) критерії адаптовані відповідно до вікових особливостей розвитку. Так, найвищу оцінку з цієї ж навички дитина отримує за вміння дотримуватися правил у спільній грі, чекати своєї черги, розуміти значення командної взаємодії та усвідомлювати, що спільними зусиллями можливо досягти результатів, недосяжних для індивідуальної роботи.

Таким чином, японська модель рейтингування шкіл поступово переходить від вимірювання академічних знань до системного аналізу комплексного розвитку дитини. Цей підхід ґрунтується на гуманістичній концепції освіти, що розглядає особистість учня як цілісну систему з когнітивними, емоційними та соціальними компонентами.

Запровадження такої моделі сприяє формуванню в суспільстві нового розуміння якості освіти – не як результату кількісного змагання, а як процесу підтримки індивідуального потенціалу, здатності до співжиття, творчої самореалізації та відповідального громадянства.

4.3 Практика створення та застосування рейтингів закладів освіти в Україні

Реальна практика формування рейтингів шкіл в Україні демонструє значний інтерес суспільства до інструментів публічної оцінки якості освітніх послуг, проте водночас виявляє численні методологічні, інформаційні та етичні проблеми. Нижче подано системний аналіз чинного стану рейтингування на підставі відкритих матеріалів вітчизняних інформаційних та аналітичних платформ, а також критичних зауважень експертів у галузі оцінювання якості освіти.

Ідея визначення якості освітніх послуг та ранжування закладів за їхніми показниками має прикладне та управлінське значення: кращі школи можуть

отримувати додаткову увагу, ресурси чи розпізнаваність серед батьків і громади. Водночас більшість мас-медіа та незалежних ресурсів в Україні використовують для побудови рейтингів переважно академічні показники, зокрема результати зовнішнього оцінювання – ЗНО (і в останні роки – НМТ).

Із практичної точки зору, такий підхід забезпечує простоту збору даних (результати централізовані та доступні) і дозволяє формувати порівняльні таблиці. Проте простота супроводжується низкою обмежень, які уповільнюють формування довірчих, репрезентативних та політично нейтральних індикаторів якості.

Далі пропонуємо розглянути основні методологічні обмеження рейтингових підходів, що домінують.

1. Переважання одного типу показника (результати ЗНО/НМТ).

Використання єдиного домінантного індикатора спрощує ранжування, але ігнорує багатовимірну природу освіти (соціальні компетентності, інклюзія, позакласна діяльність, навчальне середовище). Таке редукаціоністське представлення може спотворювати уявлення про реальний освітній потенціал закладу.

2. Конфундінг соціально-економічних факторів.

Значна частина варіації в результатах ЗНО/НМТ пояснюється соціально-економічними характеристиками учнів (рівень доходів родини, участь у приватних заняттях, культура навчання в сім'ї). Без корекції на контекст (контекстуалізації) рейтинг ризикує відтворювати нерівності, а не виявляти ефективність школи як системи впливу на навчальний прогрес.

3. Ефект селекції та зовнішніх стимулів.

Деякі заклади можуть спеціалізуватися на роботі з мотивованими учнями або навпаки – мати жорсткі критерії відбору, що підвищує середні показники. Це робить порівняння «школа – школа» некоректним без урахування початкових умов.

4. Якість даних та ризики маніпуляцій.

Публічні рейтинги, що не мають багаторівневої верифікації, вразливі до

помилку у звітності, вибіркового подання інформації та навіть навмисних маніпуляцій. Це підриває довіру і може призвести до формування неправдивих уявлень у стейкхолдерів.

5. Однобокість цілей оцінювання.

Якщо рейтинг використовується як інструмент «нагородження» або «штрафування», він може стимулювати формальне поліпшення показників замість якісних змін у педагогічній діяльності (teaching-to-the-test).

Думки експертів – зокрема від фахівців у сфері оцінювання якості освіти – свідчать про необхідність утворення доказового, багатовимірного та прозорого рейтингу. Окремі практики та вислови вітчизняних експертів підкреслюють: порівняння школи за результатами тестів без урахування контексту рівнозначне визначенню якості лікування лікарні за результатами аналізів, зібраних за неналежних умов. Це вказує на гостру потребу у стандартах якості даних, процедури верифікації та багатоступеневих методах контролю.

Якісний рейтинг здатен виконувати кілька важливих функцій, якщо він відповідає науковим критеріям:

- 1) діагностичну – виявлення системних проблем у мережі закладів;
- 2) прогностичну – визначення напрямів розвитку та інтервенцій;
- 3) мотивуючу – стимулювання вдосконалення практик через прозору конкуренцію;
- 4) комунікаційну – інформування батьків і громади;
- 5) політико-адміністративну – оптимізація розподілу ресурсів та прийняття рішень на рівні місцевого самоврядування.

Однак ці функції реалізуються лише за умови науково обґрунтованої методології, прозорості та механізмів контролю.

Для підвищення надійності та корисності рейтингових систем в українському контексті доцільно інтегрувати такі компоненти:

1. Мультиіндикаторна модель рейтингу.

Складання індексу як зваженої суми кількох блоків показників: академічні результати (кореговані на контекст), value-added (прогрес учнів), педагогічний

потенціал (кваліфікація, плинність кадрів), умови навчання (інфраструктура, оснащення), інклюзія та доступність, позакласна діяльність, оцінки стейкхолдерів (анонімні опитування батьків, учнів, працівників).

2. Використання value-added підходу.

Вимірювання внеску школи у навчальний прогрес учня з урахуванням початкових показників і соціально-економічного контексту. Такий підхід знижує упередженість, пов'язану з селекцією та сімейними факторами.

3. Контекстуалізація й корекція на демографічні фактори.

Регресійні або інші статистичні методи для визначення «очікуваних» результатів з урахуванням змінних, що впливають на навчальні досягнення поза контролем школи.

4. Інтеграція якісних даних.

Включення структурованих опитувань про клімат у школі, інклюзивність, безпеку, рівень співпраці з громадою; ці дані мають проходити модерацію і верифікацію.

5. Прозорість методології та верифікація.

Публікація алгоритмів розрахунку, вагових коефіцієнтів і джерел даних; незалежний аудит методики; відкритий доступ до агрегованих даних для перевірок.

6. Багатостадійна перевірка інформації (data quality assurance).

Автоматизовані та ручні процедури виявлення аномалій, хибних значень і маніпуляцій; використання крос-посилань з офіційними реєстрами.

7. Пілотування та поступовість впровадження.

Тестування методики на вибіркових територіях і її коригування на основі результатів пілотних запусків.

При розробці рейтингових інструментів необхідно враховувати ризики стигматизації шкіл з низькими показниками, підвищення нерівностей (усунення учнів з проблемними профілями) та формування стратегій «вичищення» статистики. Важливо забезпечити, щоб рейтинг слугував не каральним, а допоміжним інструментом, який ініціює підтримку й інтервенції для закладів, що

потребують розвитку.

Аналіз практики рейтингування в Україні свідчить, що:

- 1) поточні рейтинги, які спираються передусім на результати ЗНО/НМТ, мають обмежену діагностичну силу;
- 2) існує високий суспільний запит на об'єктивні, прозорі і науково обґрунтовані рейтинги;
- 3) для створення довірчої системи рейтингу необхідні інвестиції в якість даних, методологічну розробку, незалежну експертизу і систему гарантій проти маніпуляцій;
- 4) варто прагнути до побудови багатовимірних індексів з використанням value-added підходів, контекстуалізації та включенням якісних показників.

І варто надати практичні рекомендації для подальших етапів дослідження та впровадження:

1. Розробити концептуальну модель багатомірного рейтингу з чітким описом блоків індикаторів і запропонованими початковими вагами.
2. Провести пілотне дослідження в кількох громадах із різними соціально-економічними профілями для апробації методики.
3. Розробити протоколи валідації даних та механізми зовнішнього аудиту результатів.
4. Забезпечити відкриту комунікацію з громадами щодо цілей рейтингу, його обмежень і можливостей підтримки шкіл.
5. Створити план поступового масштабування та інтеграції автоматизованої інформаційної системи моніторингу, що дозволить оновлювати рейтинги в режимі регулярних хвиль оцінювання.

4.4 Порядок організації та проведення зовнішнього моніторингу системи забезпечення якості освіти в закладах загальної середньої освіти територіальної громади

Запровадження системного зовнішнього моніторингу якості освіти є

ключовим механізмом забезпечення ефективності освітньої політики на місцевому рівні. Відповідно до чинного законодавства України, моніторинг виступає інструментом зворотного зв'язку, що дозволяє органам управління освітою об'єктивно оцінювати стан освітньої діяльності, її відповідність державним стандартам, виявляти динаміку змін та прогнозувати тенденції розвитку закладів освіти.

Даний Порядок визначає механізм підготовки, організації та проведення зовнішнього моніторингу якості освіти і освітньої діяльності (далі – моніторинг) у закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), що перебувають у підпорядкуванні органів управління освітою територіальної громади.

Проведення моніторингу ґрунтується на положеннях таких нормативно-правових актів:

- 1) Закон України «Про освіту»;
- 2) Закон України «Про повну загальну середню освіту»;
- 3) Порядок проведення моніторингу якості освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 № 54;
- 4) локальні нормативні документи територіальної громади (цей Порядок та Програма моніторингу).

Усі терміни вживаються у значеннях, визначених законодавством України у сфері освіти.

Метою зовнішнього моніторингу є відстеження тенденцій розвитку якості освіти в закладах освіти територіальної громади, встановлення відповідності результатів освітньої діяльності задекларованим цілям, а також визначення рейтингу ЗЗСО у межах громади.

Основними завданнями моніторингу є:

- виявлення чинників, що впливають на якість освітнього процесу;
- вивчення рівня сформованості ключових компетентностей учнів;
- оцінювання ефективності педагогічної діяльності та управлінських рішень;
- розроблення рекомендацій щодо підвищення якості освіти;

- формування аналітичної бази для освітньої політики громади.

Моніторинг проводиться на засадах таких принципів:

1) систематичності та системності – регулярне й послідовне здійснення дослідження;

2) доцільності – спрямованість моніторингу на практичне використання результатів;

3) прозорості – відкритість процедур збору, оброблення та аналізу інформації;

4) захисту персональних даних – дотримання етичних і правових норм обробки інформації;

5) об'єктивності та достовірності – використання валідних інструментів оцінювання;

6) відповідальності суб'єктів моніторингу – чіткий розподіл повноважень між усіма учасниками процесу.

Об'єктами моніторингу виступають:

- узагальнені (знеособлені) дані про учасників освітнього процесу;
- освітні, управлінські та організаційні процеси;
- умови реалізації освітньої діяльності (матеріально-технічні, кадрові, нормативні тощо);

- результати інноваційної діяльності та реформ у сфері освіти;

- рівень навчальних досягнень і розвитку здобувачів освіти;

- результати участі учнів у конкурсах, олімпіадах, змаганнях;

- фахові досягнення педагогічних працівників.

Суб'єктами моніторингу є:

- орган управління освітою територіальної громади (ініціатор та координатор);

- адміністрації ЗЗСО;

- педагогічні працівники;

- здобувачі освіти;

- батьки або законні представники учнів;

- експертні та аналітичні групи.

Моніторинг якості освіти реалізується поетапно:

Планувальний етап – визначення проблематики, мети, завдань, вибірки, критеріїв та індикаторів оцінювання, підготовка Програми моніторингу.

Організаційно-підготовчий етап – створення робочих груп, підготовка інструментарію (анкет, тестів, шаблонів спостереження), інструктаж учасників.

Дослідницький етап – безпосереднє проведення вимірювань, спостережень, опитувань, аналіз документації.

Аналітико-інтерпретаційний етап – оброблення, узагальнення та тлумачення результатів, виявлення тенденцій і проблем.

Підсумковий етап – формування звіту, розроблення рекомендацій, оприлюднення результатів.

Для отримання достовірних даних використовуються різні методи дослідження:

- анкетування та тестування учнів, педагогів і батьків;
- педагогічне спостереження;
- аналіз освітньої документації;
- контент-аналіз звітності та статистичних даних;
- експертне оцінювання;
- метод порівняльного аналізу динаміки показників.

Форми проведення моніторингу:

- опосередковані (дистанційні) — з використанням електронних анкет, інформаційно-комунікаційних систем, цифрових платформ;
- безпосередні — вивчення документів, звітів, результатів освітньої діяльності без залучення учасників.

Результати моніторингу оформлюються у вигляді аналітичного звіту, який готує орган управління освітою територіальної громади відповідно до затвердженої Програми. У звіті зазначаються:

- індикатори та шкали оцінювання;
- методики збору та аналізу даних;

- кількісні та якісні показники результатів;
- графічні форми узагальнення (таблиці, діаграми, гістограми тощо);
- порівняльна динаміка розвитку закладів освіти;
- рекомендації для адміністрацій ЗЗСО щодо підвищення якості освіти.

Звіт оприлюднюється на офіційному вебсайті органу управління освітою територіальної громади з метою забезпечення відкритості, громадського контролю та підзвітності.

Система моніторингу повинна бути гнучкою та динамічною, здатною адаптуватися до змін законодавства, освітніх стандартів і соціальних запитів.

Подальший розвиток передбачає:

- 1) створення єдиного електронного банку даних щодо якості освіти;
- 2) впровадження інтерактивних аналітичних панелей (dashboard) для візуалізації результатів;
- 3) розроблення цифрових індикаторів ефективності (KPI) для закладів освіти;
- 4) інтеграцію з національними освітніми моніторинговими системами (зокрема UMO та EDEBO);
- 5) залучення до процесу оцінювання незалежних експертних спільнот і представників громадськості.

4.5 Програма проведення зовнішнього моніторингу системи забезпечення якості освіти в закладах загальної середньої освіти територіальної громади

В умовах прискореної інтеграції України до Європейського освітнього простору питання гармонізації вітчизняних освітніх стандартів із європейськими набуває особливої актуальності. Українська система освіти перебуває на шляху трансформації, спрямованої на підвищення якості освітніх послуг та розвиток компетентностей здобувачів освіти.

Визначення ефективності освітнього процесу та прогнозування подальших

заходів щодо її вдосконалення неможливе без системного спостереження та аналізу діяльності закладів освіти. Моніторинг виступає основним інструментом оцінювання якості освіти, забезпечуючи комплексний огляд її стану як на рівні окремого закладу, так і регіону в цілому.

Сучасні спроби громадських організацій, медіа та науковців проводити вибіркові моніторинги або складати рейтинги закладів освіти не завжди враховують системність і комплексність освітньої діяльності. Відтак, запровадження системного моніторингу є нагальною потребою, оскільки він дозволяє:

- оцінити реальний стан освітньої діяльності;
- виявити проблемні зони та ефективні практики;
- виробити науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення якості освіти.

Мета моніторингу полягає у формуванні зовнішньої системи забезпечення якості освіти та відстеженні тенденцій розвитку освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти територіальної громади як на рівні окремого закладу, так і територіальної громади загалом.

Завдання моніторингу включають:

- 1) Встановлення рейтингу ЗЗСО за різними показниками діяльності.
- 2) Розроблення єдиної системи моніторингової процедури вивчення освітньої діяльності закладів громади, включно з апробацією критеріїв та залученням фахівців, методистів, науковців, освітніх експертів та громадськості.
- 3) Привернення уваги громадськості до досягнень і проблем закладів освіти.
- 4) Встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності закладів заявленим цілям.
- 5) Виявлення та поширення найкращого педагогічного досвіду серед закладів освіти громади.

Суб'єктом моніторингу виступає орган управління освітою територіальної громади, який координує підготовку, проведення та оприлюднення результатів дослідження.

Об'єктом моніторингу є заклади загальної середньої освіти територіальної громади, включно з їх освітньою, управлінською та організаційною діяльністю.

Моніторинг проводиться щорічно у період липень–серпень.

Результати оприлюднюються у двох формах:

- загальні результати та рейтинги — на офіційному сайті органу управління освітою територіальної громади;
- детальні результати для конкретного закладу — на сайтах відповідних ЗЗСО.

Для системного підходу до оцінювання освітньої діяльності пропонується групування критеріїв за чотирма тематичними блоками:

I. Результативність освітнього процесу:

- академічні досягнення учнів (результати ЗНО/НМТ, участь в олімпіадах, конкурсах);
- формування ключових компетентностей;
- участь учнів у позакласних, громадських та культурних проєктах.

II. Результативність професійної діяльності педагогічних працівників:

- педагогічна майстерність (оцінка професійного розвитку, методичні здобутки);
- результати участі у конкурсах фахової майстерності та поширення передового досвіду.

III. Оцінювання діяльності закладу учнями та їх батьками (суб'єктивні показники):

- задоволеність освітнім процесом;
- комфортність освітнього середовища;
- рівень залученості батьків та учнів у шкільне життя.

IV. Оцінювання діяльності закладу органами управління освітою та громадськістю (суб'єктивні показники):

- рівень відповідності закладу вимогам стандартів;
- ефективність управлінських рішень та організаційних процесів;
- активність закладу у взаємодії з громадськістю.

Комбінація об'єктивних та суб'єктивних показників дозволяє поєднати статистичні дані з оцінками учасників освітнього процесу та громадськості, забезпечуючи багатогранну картину діяльності кожного ЗЗСО.

Рейтинг закладів освіти територіальної громади рекомендується формувати окремо за кожним тематичним розділом та агреговано для моніторингу в цілому, що дозволяє виявляти як сильні, так і проблемні сторони діяльності шкіл.

Для забезпечення системного підходу до оцінювання діяльності закладів загальної середньої освіти територіальної громади доцільно розглянути показники за кожним із чотирьох тематичних розділів критеріїв.

Тематичний розділ I: Результативність освітнього процесу

Результативність освітнього процесу визначається на основі показників, що розраховуються за науково обґрунтованими формулами, затвердженими у Програмі моніторингу. Аналіз цих показників дозволяє встановлювати рівень освітньої діяльності закладу.

Орієнтовні показники:

- 1) Підсумки навчальних досягнень учнів за результатами річного оцінювання;
- 2) Підсумки нагородження учнів за успіхи в навчанні;
- 3) Результати участі учнів у Всеукраїнських учнівських олімпіадах;
- 4) Результати участі учнів у конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт МАН;
- 5) Підсумки участі учнів в інтелектуальних та інтерактивних конкурсах;
- 6) Підсумки участі учнів у творчих конкурсах та спортивних змаганнях;
- 7) Результати державної підсумкової атестації (ДПА) учнів 4-х, 9-х, 11-х класів;
- 8) Результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) або національного мультипредметного тесту (НМТ) випускників.

Тематичний розділ II: Результативність педагогічної діяльності педагогічних працівників

Показники цього розділу спрямовані на аналіз професійної діяльності

педагогічного колективу. Розрахунок показників здійснюється за науково-методично обґрунтованими формулами, затвердженими Програмою моніторингу. Аналіз результатів дозволяє оцінити рівень професійної компетентності педагогічних працівників, але не визначає загальний рівень освітньої діяльності закладу.

Орієнтовні показники:

- 1) Освітній та кваліфікаційний рівень педагогічних працівників;
- 2) Результативність проходження атестації;
- 3) Успішність проходження курсів підвищення кваліфікації;
- 4) Підсумки нагородження педагогів грамотами, відзнаками, почесними титулами;
- 5) Участь у конкурсах фахової майстерності;
- 6) Поширення передового педагогічного досвіду;
- 7) Участь у методичних заходах, тренінгах та семінарах.

Тематичний розділ III: Оцінювання діяльності закладу учнями та їх батьками

Оцінювання цього критерію здійснюється на основі анкетування учнів та батьків закладу освіти з використанням електронних форм. Опитування може проводитися у різних форматах:

- Усіх охочих учнів та батьків (аналізується відсоткове співвідношення);
- Рівної кількості учнів та батьків для кожного закладу освіти;
- За заздалегідь визначеною репрезентативною вибіркою, встановленою методикою Програми моніторингу.
- Орієнтовні напрямки оцінювання:
 - Забезпечення комфортних і безпечних умов навчання;
 - Створення освітнього середовища, вільного від насильства та дискримінації;
 - Формування мотивувального та розвивального освітнього простору;
 - Налагодження ефективної взаємодії з учнями та їх батьками;
 - Підтримка толерантних міжособистісних взаємин у закладі;

- Якість організації харчування;
- Відповідність інформаційно-комунікаційного середовища сучасним вимогам;
- Дотримання принципів публічності та відкритості;
- Рівень позитивного іміджу закладу в очах учасників освітнього процесу.

Тематичний розділ IV: Оцінювання діяльності закладу органами управління освітою та громадськістю

Цей розділ дозволяє оцінити діяльність закладу з позицій зовнішніх експертів, представників органів управління освітою та громадських інституцій. Такий підхід забезпечує комплексну оцінку ефективності освітнього процесу та управлінських рішень, а також дозволяє виявити «слабкі місця» закладу, що не завжди видно з внутрішнього аналізу.

Орієнтовні показники:

- 1) Відповідність результатів освітньої діяльності закладу заявленим цілям і стандартам;
- 2) Рівень залученості закладу до освітніх ініціатив територіальної громади;
- 3) Використання інноваційних технологій у навчальному та управлінському процесі;
- 4) Якість організації внутрішніх контролів та самооцінки закладу;
- 5) Співпраця закладу з науковими та методичними установами;
- 6) Залученість громадськості до моніторингових процедур та заходів закладу;
- 7) Дотримання нормативно-правових та адміністративних вимог;
- 8) Репутаційні показники закладу в межах громади (позитивні відгуки, участь у соціальних проєктах, нагороди тощо).

Такий підхід дозволяє поєднати об'єктивну статистику з суб'єктивними оцінками учасників освітнього процесу, громадськості та органів управління, що забезпечує всебічний і науково обґрунтований рейтинг закладів освіти.

Таблиця 1 – Панель орієнтовних показників моніторингу

Тематичний розділ	Характер оцінки	Орієнтовні показники	Можлива вага у рейтингу
I. Результативність освітнього процесу	Об'єктивні	Річне оцінювання; ДПА; ЗНО/НМТ; олімпіади, конкурси, спортивні змагання	35%
II. Результативність педагогічної діяльності	Об'єктивні	Освітній та кваліфікаційний рівень педагогів; атестації; підвищення кваліфікації; участь у конкурсах; поширення передового досвіду	25%
III. Оцінювання діяльності закладу учнями та батьками	Суб'єктивні	Комфортність навчання; безпечне середовище; мотивувальний простір; співпраця з батьками; толерантність; харчування; ІКТ середовище; публічність; імідж закладу	20%
IV. Оцінювання діяльності закладу органами управління освітою та громадськістю	Суб'єктивно-об'єктивні	Відповідність стандартам; інновації; внутрішній контроль; співпраця з установами; залученість громади; дотримання нормативів; репутаційні показники	20%

Авторська розробка

Примітка: Ваги показників можуть коригуватися залежно від специфіки громади та методичних рекомендацій Програми моніторингу. Сумарний рейтинг закладів освіти територіальної громади формується як інтегральна оцінка за всіма тематичними розділами.

4.6 Методика проведення зовнішнього моніторингу системи забезпечення якості освіти в закладах загальної середньої освіти

Нижче наведемо комплексну, деталізовану методику зовнішнього

моніторингу, адаптовану для застосування органами управління освітою територіальних громад. Методика поєднує кількісні й якісні підходи, забезпечує валідацію даних, захист персональних даних і можливість автоматизації аналітики. Вона розроблена з урахуванням принципів наукової обґрунтованості, прозорості й репрезентативності результатів.

Ціль методики – забезпечити науково обґрунтований, реплікований і прозорий алгоритм збору, обробки, аналізу та оприлюднення даних для зовнішнього моніторингу якості освіти в ЗЗСО.

Підходи: змішана методологія (mixed methods) – поєднання кількісних (тести, статистичні показники, індекси) і якісних (спостереження, інтерв'ю, фокус-групи) методів.

Результат: щорічний аналітичний звіт, рейтинги за тематичними блоками, індивідуальні звіти для закладів, інтерактивні панелі (dashboards).

Проектування моніторингу: підготовчий етап

1. Формулювання проблематики, мети й завдань

Чітке визначення об'єкта (ЗЗСО) і предмета дослідження (комплекс показників якості).

Визначення цілей: діагностична, прогностична, управлінська, інформаційна.

2. Розробка програми моніторингу

Програма містить:

- 1) Перелік індикаторів і формул їх розрахунку;
- 2) Джерела даних (електронні реєстри, шкільна документація, опитування);
- 3) Вибірку та методи вибірки;
- 4) Інструментарій (анкети, тести, рубрики спостереження);
- 5) Графік робіт і відповідальні особи;
- 6) Процедури якості даних (QA/QC).

3. Пілотування інструментарію

Пілот на 5–10% від розміру основної вибірки (мінімум 3–5 шкіл різних типів).

Перевірка зрозумілості запитань, часу заповнення, технічних аспектів.

Коригування інструментів на основі результатів пілоту.

Відокремимо наступним кроком типи вибірок:

1) Універсальна (повний облік) – застосовується якщо кількість ЗЗСО невелика; всі школи беруть участь.

2) Стратифікована випадкова вибірка — за типом закладу, розміром, соціоекономічним статусом; обов'язкова для забезпечення репрезентативності.

3) Кластерна вибірка — для великих територій, коли збір по всіх школах економічно нерентабельний.

Для опитування батьків/учнів можна використовувати формулу для пропорцій:

$$n = \frac{Z_{1-\alpha/2}^2 p(1-p)}{E^2}$$

де $Z_{1-\alpha/2}$ – квантиль нормального розподілу (наприклад, 1.96 для 95% довіри), p – очікувана пропорція (можна взяти 0.5 для консервативної оцінки), E – бажана похибка (наприклад, 0.05). При стратифікації застосовується корекція за дизайном (design effect).

З урахуванням кількості класів і бажаної дисперсії – випадкова проста вибірка або кластер за класами.

Далі звернемо увагу на інструментарій збору даних:

1. Пакет документів (приклад)

- Програма моніторингу;
- Анкети для батьків (електронні);
- Анкети для учнів (звичайно старших класів);
- Анкети для вчителів;
- Рубрики (шкали) для спостереження за уроком;
- Тести для діагностики компетентностей (шкільні, регіональні);
- Шаблони для збору даних про інфраструктуру/ресурси;
- Інструкції/протоколи інтерв'ю і фокус-груп;

- Погоджені форми з етичними згодами та конфіденційністю.

2. Рубрики спостереження

- Рубрика має чіткі критерії для кожного рівня (наприклад, 1–4 або 1–5).
- Пояснення до кожного пункту та приклади поведінки.
- Обов'язкова інструкція для інтер-рейтинг (взаємної перевірки).

3. Анкети

- Короткі, стандартизовані, із змішаними типовими (Likert) та відкритими питаннями.

- Перевірка валідності запитань на пілоті.

- Захист проти «втоми респондента» (не більше 15–20 хв для онлайн-анкет).

4. Тести та оцінки компетентностей

- Зовнішні (ЗНО/НМТ, ДПА) – як формальні показники.
- Value-added тести: базовий (pre) і проміжний або кінцевий (post) для визначення індивідуального прогресу.

Нижче приділимо увагу метода обробки й аналізу даних:

1. Первинна обробка

- Перевірка повноти даних, контроль на дублікати, логічні контролю.
- Обробка пропущених значень: якщо <5% - можна застосувати імпутацію середнім; при більших – multiple imputation (множинна імпутація).
- Виявлення і обробка аномалій (outliers) – логіка перевірки і документування видалених випадків.

2. Нормалізація й стандартизація показників

Дані різних масштабів потрібно привести до спільного інтервалу.

Найпоширеніші варіанти:

2.1. Min–Max нормалізація

$$x' = \frac{x - \min(x)}{\max(x) - \min(x)}$$

перетворює значення в інтервал [0,1].

2.2. Z-скор (стандартизація)

$$z = \frac{x - \bar{x}}{s}$$

це дозволяє порівнювати показники з різних розподілів.

2.3. Ранк-нормалізація

Коли розподіли сильно не нормальні – використовують рангові перетворення.

3. Побудова індексів і агрегованих показників

- Кожен тематичний блок формує субіндекс як зважену суму нормалізованих компонент:

$$I_{\text{block}} = \sum_{i=1}^k w_i \cdot x'_i$$

де w_i – вага показника i , сума ваг у блоці = 1.

- Інтегральний рейтинг:

$$I_{\text{total}} = \sum_{b=1}^4 W_b \cdot I_{\text{block},b}$$

де W_b – вага тематичного блоку (наприклад як у попередній таблиці: 0.35, 0.25, 0.20, 0.20).

4. Визначення ваг

Ваги можуть визначатися:

- Експертним методом (Delphi або експертна панель);
- Статистично: PCA (головні компоненти) або факторний аналіз (вага пропорційна внеску першого фактора);
- Комбінований підхід: статистика + корекція експертів.

5. Value-added модель (модель внеску школи)

Щоби корегувати на стартовий рівень учня та соціально-економічний контекст, рекомендується застосувати регресійну модель:

$$\text{PostScore}_{ij} = \beta_0 + \beta_1 \text{PreScore}_{ij} + \beta_2 \text{SES}_{ij} + \gamma_j + \varepsilon_{ij}$$

де i – учень, j – школа; γ_j – ефект школи (random or fixed). Value-added школи = $\hat{\gamma}_j$. Це дозволяє оцінити внесок школи, відокремивши вплив учня та сім'ї.

6. Тестування статистичної значущості

- Перевірки гіпотез: t-тести, ANOVA для групових порівнянь.
- Регресійний аналіз із контрольними змінними.
- Довірчі інтервали для індексів і рейтингів (bootstrap для складних індексів).

7. Оцінка надійності і валідності

- Надійність (reliability) інструментів: Cronbach's alpha для шкал (ціль > 0.7).
- Інтер-рейтинг: Cohen's kappa для категоріальних рубрик; intraclass correlation (ICC) для чисельних рейтингів.
- Валідність: конструктивна валідність (кореляція індексу з зовнішніми критеріями), факторний аналіз для структури показників.

Також дуже важливим елементом зазначеного процесу є якісні методи і їх інтеграція:

1. Спостереження уроків

- Використання стандартизованих рубрик; тривалість спостереження: повні уроки або вибіркові фрагменти.
- Інструкція для спостерігачів: не інтерв'ювати, фіксувати поведінку та методи.

2. Інтерв'ю з адміністрацією і педагогами

- Напівструктуровані інтерв'ю: 30–60 хв., запис з дозволу, стенограми.
- Теми: управління, питання якості, підтримка вчителя, інновації.

3. Фокус-групи з батьками і старшокласниками

- 6–10 учасників; модератор; тематичні сценарії.
- Транскрипція й тематичний аналіз.

4. Технологія інтеграції (mixed methods)

- Convergence triangulation: порівняння кількісних і якісних результатів на тих же показниках.

- Sequential explanatory design: кількісні дані → якісне пояснення аномалій.

Наступний пункт, вартий уваги, – це контроль якості даних (QA/QC):

1. Процедури якості на етапі збору

- Тренінг інтерв'юерів та спостерігачів (мінімум 8 годин + практична сесія);
- Інструктаж щодо етики і GDPR-подібних вимог;
- Підтвердження згоди респондентів (запис/електронна згода).

2. Верифікація і валідація

- Дублювання 10% спостережень іншим експертом (check-reliability);
- Random audits документів;
- Автоматизовані контрольні правила (логічні перевірки, граничні значення).

3. Інтер-рейтинг і калібрування

- Щомісячне калібрування оцінювачів;
- Розрахунок карра / ICC; якщо <0.6 – додаткове навчання.

Розроблена та представлена методика проведення зовнішнього моніторингу системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти є науково обґрунтованою, комплексною та практично орієнтованою моделлю, що може бути використана органами управління освітою територіальних громад для системного оцінювання освітніх результатів і управлінських процесів у школах.

Методика базується на принципах наукової достовірності, об'єктивності, системності, прозорості та етичності. Її концептуальна модель поєднує кількісні та якісні підходи (змішану методологію), що забезпечує багатовимірне бачення якості освіти – від академічних результатів до рівня педагогічної майстерності та управлінських практик.

Використання валідних і надійних інструментів (тестів, анкет, рубрик спостереження, інтерв'ю, фокус-груп) дає змогу формувати достовірну базу даних для подальшого аналізу, прогнозування тенденцій і ухвалення обґрунтованих управлінських рішень.

Процедура зовнішнього моніторингу передбачає поетапний підхід – від розроблення програми, інструментарію та пілотування до збору, аналізу, перевірки й оприлюднення результатів.

Особлива увага приділена етапам підготовки кадрів, контролю якості даних (QA/QC) та верифікації результатів. Це унеможлиблює суб'єктивізм і знижує ризики помилкових висновків.

Методика передбачає застосування статистично обґрунтованих вибірових схем (стратифікованої, кластерної, універсальної вибірки), що гарантує репрезентативність результатів для всієї територіальної громади.

Використання процедур нормалізації, стандартизації та побудови індексів (min–max, z-score, факторний аналіз, метод головних компонент) забезпечує точність інтегральних показників і дає змогу порівнювати школи незалежно від їх розміру, типу чи контингенту.

Застосування value-added моделі (моделі доданої вартості освіти) є важливим кроком до об'єктивного оцінювання ефективності закладів, оскільки дозволяє враховувати стартовий рівень учнів, соціально-економічний контекст і реальний педагогічний внесок школи.

Такий підхід унеможлиблює хибні висновки про «якість» лише за підсумковими балами і робить оцінку більш справедливою та доказовою.

Інтерв'ю, фокус-групи, спостереження уроків та аналіз управлінських практик розкривають приховані аспекти якості освіти, недоступні для кількісних вимірів – мотивацію учнів, педагогічний клімат, співпрацю з батьками, культуру взаємодії.

Така тріангуляція даних (поєднання різних джерел інформації) підвищує достовірність результатів і створює основу для глибших управлінських висновків.

Виконання принципів анонімності, добровільності та захисту персональних даних є невід'ємною умовою довіри учасників до процесу моніторингу.

Передбачена система інформованої згоди, шифрування даних і обмеження доступу до персональної інформації гарантують дотримання сучасних етичних стандартів.

Впровадження інформаційно-аналітичної системи для збору, обробки та візуалізації даних (dashboard, BI-аналітика) сприяє оперативності, прозорості та

зручності роботи з результатами моніторингу.

Цифрові панелі дозволяють швидко відстежувати динаміку, формувати звіти для окремих шкіл і громад, а також здійснювати порівняльний аналіз на рівні регіону чи країни.

Зовнішній моніторинг, побудований на запропонованій методиці, виступає потужним інструментом стратегічного управління освітою в територіальних громадах.

Його результати дозволяють:

- визначати сильні та слабкі сторони освітнього середовища;
- формувати адресні програми підтримки шкіл;
- планувати підвищення кваліфікації педагогічних кадрів;
- коригувати освітні стратегії на рівні громади;
- підвищувати рівень довіри суспільства до освітньої системи.

Подальший розвиток методики передбачає:

- створення національної бази порівняльних даних для уніфікації підходів;
- удосконалення алгоритмів розрахунку індексів;
- впровадження адаптивних інструментів оцінювання для різних типів шкіл;
- регулярну валідацію та оновлення показників з урахуванням освітніх реформ і міжнародних практик.

Отже, запропонована методика проведення зовнішнього моніторингу системи забезпечення якості освіти в ЗЗСО є ефективним механізмом освітньої аналітики, що дозволяє не лише об'єктивно оцінювати стан освіти, але й формувати цілеспрямовану політику її розвитку на основі доказових даних.

Її впровадження сприятиме становленню культури освітньої якості, зміцненню довіри між громадськістю, закладами освіти та органами управління, а також – поступовій інтеграції української системи оцінювання якості у європейський простір освітнього моніторингу.

4.7 Звітність і аналітична інтерпретація результатів зовнішнього моніторингу системи забезпечення якості освіти

Звітність та аналітична інтерпретація результатів зовнішнього моніторингу системи забезпечення якості освіти є завершальним, але одним із найважливіших етапів моніторингового процесу, адже саме на цьому етапі здійснюється перехід від збору даних до їх змістовного осмислення, формування висновків, рекомендацій і стратегічних рішень, спрямованих на вдосконалення освітнього середовища. Система звітності покликана не лише фіксувати отримані результати, а й забезпечити їхню інтерпретацію в контексті тенденцій, причинно-наслідкових зв'язків та перспектив розвитку освітньої системи у межах територіальної громади.

Аналітична інтерпретація результатів ґрунтується на поєднанні кількісного і якісного аналізу, що дає змогу отримати цілісну картину якості освіти. Кількісні показники дозволяють виміряти рівень навчальних досягнень, динаміку успішності, рівень кадрового потенціалу, ресурсного забезпечення та управлінських процесів, тоді як якісна аналітика розкриває внутрішні механізми освітньої взаємодії, мотиваційні фактори, освітню культуру колективу, ефективність педагогічних практик. Для досягнення об'єктивності результатів використовується принцип триангуляції, що передбачає співставлення даних із різних джерел – тестування, анкетування, експертного оцінювання, спостереження та інтерв'ю.

Науково обґрунтований процес інтерпретації передбачає декілька взаємопов'язаних рівнів: описовий, аналітичний та прогностичний. На описовому рівні результати моніторингу подаються у вигляді систематизованих таблиць, графіків, діаграм, порівняльних матриць, що дає можливість узагальнити емпіричні дані та виявити ключові закономірності. Аналітичний рівень спрямований на глибше розкриття змісту виявлених показників, їх взаємозв'язків і впливів. Саме тут проводиться кореляційний та регресійний аналіз, вивчаються залежності між управлінськими рішеннями та

освітніми результатами, визначаються фактори, що сприяють або перешкоджають забезпеченню якості освіти. Прогностичний рівень орієнтований на формування висновків щодо можливих тенденцій розвитку системи освіти в майбутньому, виявлення ризиків, моделювання сценаріїв підвищення якості освітнього процесу та ефективності управління.

Суттєвим аспектом аналітичної інтерпретації є дотримання принципу достовірності. Для цього здійснюється перевірка валідності та надійності результатів, застосовується повторне тестування вибірових груп, проводиться експертна оцінка адекватності висновків. Порівняння результатів з попередніми циклами моніторингу дозволяє відстежувати динаміку змін у часі, виявляти тенденції, стабільні показники та коливання, що можуть свідчити про певні структурні проблеми у системі освіти.

Особливу роль у процесі звітності відіграє стандартизація подання результатів. У межах територіальної громади розробляється уніфікований формат звітів, який містить не лише статистичну інформацію, а й аналітичні коментарі, узагальнення, рекомендації та візуалізацію даних. Такий формат забезпечує порівнянність звітів між різними закладами загальної середньої освіти, дозволяє проводити горизонтальний (міжшкільний) і вертикальний (міжрівневий) аналіз.

Змістове наповнення звіту має бути структуровано логічно й аналітично: вступна частина включає загальну характеристику мети, завдань і методики моніторингу; основна частина містить результати вимірювань, їх аналітичне тлумачення, виявлені проблеми та резерви розвитку; підсумкова частина формує узагальнені висновки, рекомендації та пропозиції для органів управління освітою, керівників закладів та педагогічних колективів.

Аналітична інтерпретація результатів не зводиться лише до фіксації рівня освітньої якості, а передбачає побудову логічного ланцюга «причина – наслідок – рекомендація». Це означає, що виявлені статистичні тенденції мають бути пояснені з позиції освітньої реальності: наприклад, низький рівень навчальних досягнень може бути пов'язаний не лише з педагогічними методами, а й з

кадровими, психологічними чи соціально-економічними чинниками. У цьому контексті важливо, щоб аналітик не обмежувався поверховим порівнянням показників, а прагнув до глибшого розуміння внутрішньої логіки процесів, що відбуваються в системі освіти.

Звітність результатів моніторингу має виконувати не лише контрольну, а й комунікаційну функцію. Результати мають бути доступними для різних цільових аудиторій – управлінців, педагогів, батьків, громадськості. Для цього використовуються різні формати подання: офіційні звіти для органів влади, узагальнені аналітичні довідки для керівників закладів освіти, інформаційні бюлетені або інфографічні панелі для громадськості. Відкритість і публічність звітності сприяє формуванню довіри до системи освітнього моніторингу, підвищує мотивацію учасників освітнього процесу до вдосконалення своєї діяльності.

Важливою складовою сучасного підходу до аналітичної інтерпретації є цифровізація процесів. Застосування автоматизованих систем збору та аналізу даних (dashboard, Power BI, Tableau тощо) дозволяє створювати інтерактивні аналітичні панелі, які візуалізують динаміку результатів за ключовими індикаторами, дають змогу миттєво виявляти проблемні зони, здійснювати порівняння між школами та відстежувати прогрес у часі. Цифрова аналітика спрощує процедуру підготовки звітів, зменшує ймовірність людських помилок та підвищує оперативність прийняття управлінських рішень.

Особливої уваги заслуговує аспект інтерпретації результатів у контексті управління якістю освіти. Отримані дані стають основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень: вони дозволяють визначати пріоритетні напрями розвитку освітнього середовища, планувати підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, формувати програми внутрішнього забезпечення якості освіти у закладах. Таким чином, аналітична звітність перетворюється на дієвий механізм стратегічного планування, а не лише на формальний інструмент контролю.

Ключовим результатом аналітичної інтерпретації є формування доказової

бази для освітньої політики громади. Саме на підставі узагальнених моніторингових звітів визначаються стратегічні цілі розвитку освіти, розробляються програми підтримки шкіл, оптимізується розподіл ресурсів, модернізуються підходи до оцінювання професійної діяльності педагогів. Водночас аналітичні висновки мають використовуватися не як засіб оцінювання з позиції контролю, а як ресурс зворотного зв'язку, що стимулює розвиток і підвищення ефективності системи освіти.

Таким чином, звітність і аналітична інтерпретація результатів зовнішнього моніторингу є не просто завершальним етапом дослідження, а комплексним аналітичним процесом, який поєднує наукову аргументованість, управлінську спрямованість та соціальну відкритість. Вони забезпечують перехід від кількісного вимірювання до якісного осмислення освітніх процесів, сприяють формуванню культури доказового управління, підвищують прозорість системи освіти і зміцнюють довіру між усіма учасниками освітнього простору – учнями, педагогами, управлінцями та громадою.

4.8 Дорожня карта впровадження автоматизованої програми зовнішнього моніторингу якості освіти

Упровадження автоматизованої програми зовнішнього моніторингу якості освіти є стратегічним кроком до цифрової трансформації системи управління освітою в територіальних громадах. Така програма покликана забезпечити системність, оперативність, об'єктивність і прозорість збору, аналізу та представлення даних про якість освітнього процесу. Дорожня карта цього процесу окреслює поетапну реалізацію комплексу заходів — від концептуального планування до практичного застосування й оцінки ефективності програмного продукту.

На початковій стадії визначається стратегічне бачення та цілі створення автоматизованої системи зовнішнього моніторингу. Головне завдання цього етапу – сформулювати чітке розуміння, яку саме інформацію система повинна

збирати, обробляти та візуалізувати. Для цього створюється робоча група, до складу якої входять представники органів управління освітою, ІТ-фахівці, аналітики, керівники закладів освіти, а також наукові консультанти з питань педагогічної діагностики.

Розробляється концепція системи, яка містить:

- опис ключових показників якості освіти, що підлягатимуть моніторингу (результати навчання, кадровий потенціал, участь у конкурсах, умови освітнього середовища, рівень задоволеності учасників освітнього процесу тощо);
- вимоги до автоматизованої системи (модульність, доступність, захищеність даних, інтеграція з державними освітніми базами, наприклад, ЄДЕБО чи ІСУО);
- визначення кола користувачів (органи управління освітою, керівники закладів, аналітики, педагогічні працівники).

На цьому ж етапі проводиться аналіз наявних цифрових ресурсів у громаді, визначається технічна база закладів освіти, ступінь готовності до цифрової взаємодії, потреба у підготовці персоналу. Результатом етапу є затверджений концептуальний документ і технічне завдання на розробку автоматизованої програми.

Проектно-технологічний етап (розроблення системи) передбачає створення прототипу та подальшу розробку програмного продукту. Відповідно до технічного завдання ІТ-команда формує архітектуру системи, яка складається з кількох основних модулів:

- модуль збору даних, який дозволяє школам вводити інформацію про результати навчання, кадровий склад, участь у заходах тощо;
- аналітичний модуль, який автоматично здійснює обчислення індикаторів, порівняльний і трендовий аналіз, кореляцію між показниками;
- візуалізаційний модуль (dashboard) – панель, яка у зручній графічній формі відображає динаміку результатів, порівняння між школами та загальні тенденції;
- модуль звітності, який формує автоматизовані звіти за заданими параметрами (заклад, клас, громада, період тощо).

Забезпечується інтеграція системи з державними базами даних, що дозволяє уникнути дублювання інформації та забезпечує достовірність відомостей. Особлива увага приділяється кібербезпеці — система має містити рівні доступу, автентифікацію користувачів, а також зберігати дані на захищених серверах.

На етапі розробки проводиться тестування прототипу у пілотних закладах освіти, після чого вносяться корективи, оптимізується інтерфейс, спрощується навігація та підвищується функціональність.

Після завершення технічної розробки необхідно забезпечити методичну та організаційну готовність до впровадження програми. Розробляються інструктивно-методичні матеріали, які описують порядок заповнення електронних форм, правила обробки та передачі даних, алгоритми створення звітів.

Проводяться навчальні тренінги та вебінари для всіх користувачів системи – керівників ЗЗСО, заступників директорів, аналітиків, спеціалістів управління освітою. На цьому етапі формується мережа координаторів моніторингу, які відповідають за правильність введення даних і своєчасність звітності.

Паралельно розробляються нормативно-правові документи, що регулюють використання автоматизованої системи: накази про впровадження, положення про зовнішній моніторинг, інструкції з безпеки персональних даних, регламент аналітичної звітності.

На початковому етапі впровадження проводиться пілотний запуск програми в обмеженій кількості шкіл територіальної громади. Метою цього є перевірка працездатності системи в реальних умовах, оцінка зручності користування, надійності передачі даних, якості аналітичних звітів.

За підсумками пілотування проводиться аналітична сесія з учасниками, під час якої збираються пропозиції та відгуки, виявляються недоліки, які усуваються перед масштабуванням. Після вдосконалення система поступово впроваджується у всі заклади загальної середньої освіти громади.

На цьому етапі формується цифрова база моніторингових даних, що охоплює всі ключові показники якості освіти, зокрема результати навчання,

кадровий потенціал, участь у заходах, результати опитувань учнів та батьків. Створюються автоматичні аналітичні панелі, які дозволяють здійснювати динамічне відстеження змін у часі, проводити порівняльний аналіз між школами та формувати рейтингові огляди без людського втручання.

Після накопичення достатнього масиву даних система переходить у стадію аналітичного функціонування, коли інформація використовується для прийняття управлінських рішень. Органи управління освітою отримують змогу формувати інтелектуальні аналітичні звіти, що автоматично виявляють проблемні зони, тенденції та можливості розвитку.

Завдяки використанню автоматизованих алгоритмів, система може генерувати рекомендації, наприклад: які школи потребують додаткових ресурсів, у яких педагогічних колективах необхідно підвищити кваліфікацію, де спостерігаються позитивні практики, що можуть бути поширені на інші заклади.

Таким чином, аналітика з технічного інструменту перетворюється на стратегічний ресурс управління освітою, що підвищує ефективність рішень і дозволяє впроваджувати політику доказового управління.

На завершальному етапі проводиться оцінка ефективності впровадження автоматизованої програми. Аналізується ступінь досягнення поставлених цілей, рівень задоволеності користувачів, зниження витрат часу на підготовку звітності, точність і своєчасність аналітичних даних.

Проводиться аудит інформаційної безпеки, перевіряється стабільність функціонування системи, оновлюються алгоритми відповідно до змін у законодавстві чи структурі освітніх показників. На підставі аналізу результатів визначаються напрями модернізації системи – розширення функціоналу, інтеграція з іншими державними порталами, використання елементів штучного інтелекту для прогнозування динаміки якості освіти.

Дорожня карта впровадження автоматизованої програми зовнішнього моніторингу якості освіти є практичним механізмом перетворення традиційної системи оцінювання на інноваційну цифрову модель управління. Вона забезпечує логічну послідовність дій, інтегрує наукові, управлінські та

технологічні підходи, створює умови для сталого розвитку системи освіти на основі достовірних даних.

У результаті впровадження такої програми громада отримує єдину інформаційно-аналітичну платформу, що сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності освітнього процесу. Це дозволяє не лише оцінювати стан освіти, а й прогнозувати її розвиток, формувати політику на основі доказів і забезпечувати сталу якість освіти в умовах цифрової епохи.

Пропонуємо наступну дорожню карту впровадження зовнішнього моніторингу системи забезпечення якості освіти в ЗЗСО територіальної громади (таблиця 2).

Таблиця 2 – Дорожня карта впровадження зовнішнього моніторингу системи забезпечення якості освіти в ЗЗСО територіальної громади

№	Назва заходів	Термін виконання
	Проведення першого пробного зовнішнього моніторингу за вже розробленими показниками в якості апробації запропонованої системи	
	Оприлюднення Проекту Порядку проведення зовнішнього моніторингу якості освіти в ЗЗСО на сайті Департаменту освіти та науки, на сайтах закладів освіти, у соціальних мережах та ЗМІ	
	Оприлюднення результатів попереднього проведеного моніторингу за розробленими показниками	
	Розроблення питань для анкетування учнів, батьків, працівників органів управління освітою та громадськості із залученням фахівців психологічних служб	
	Доопрацювання робочою групою проведення зовнішнього моніторингу: показників, коефіцієнтів, рівнів освітньої діяльності, переліків конкурсів, кількості балів тощо	

№	Назва заходів	Термін виконання
	Оприлюднення для обговорення проведення процедури та ухвалення остаточного варіанту Порядку проведення зовнішнього моніторингу	
	Обговорення Порядку проведення зовнішнього моніторингу зі всіма зацікавленими категоріями учасників освітнього процесу, громадськими організаціями, директорами закладів освіти, представниками органів управління освітою та самоврядування міста, представниками інститутів післядипломної освіти та профільними фахівцями закладів вищої освіти	
	Погодження Порядку проведення зовнішнього моніторингу з громадськими організаціями: - Парламентом старшокласників; - Громадськими об'єднаннями батьків закладів освіти; - ГО «Громадська рада освітян та науковців України»; - ГО «Асоціація керівників закладів освіти м. Одеси»; - профільними кафедрами закладів вищої освіти та післядипломної освіти; - колегією Департаменту освіти та науки.	
	Затвердження Порядку проведення зовнішнього моніторингу Департаментом освіти та науки	
	Оприлюднення остаточного варіанту Порядку проведення зовнішнього моніторингу на сайті Департаменту освіти та науки	
	Проведення широкої інформаційної кампанії щодо необхідності впровадження зовнішнього моніторингу закладів освіти міста	
	Проведення зовнішнього моніторингу якості освіти в закладах загальної середньої освіти	
	Оприлюднення результатів моніторингу на сайтах закладів освіти та сайті Департаменту освіти та науки	
	Висвітлення досвіду роботи міста щодо проведення зовнішнього моніторингу якості освіти в закладах загальної середньої освіти у фахових періодичних виданнях, на освітніх конференціях та виставках, ЗМІ тощо	

Авторська розробка

4.9 Очікувані результати, проблеми та ризики реалізації системи зовнішнього моніторингу якості освіти

Розбудова системи зовнішнього моніторингу якості освіти є одним із найважливіших елементів модернізації управління освітою в Україні, оскільки вона забезпечує доказовість управлінських рішень, прозорість діяльності закладів освіти та підвищення довіри з боку суспільства. Упровадження цієї системи, зокрема в межах територіальних громад, має не лише практичний, а й стратегічний вимір – воно сприяє формуванню нової освітньої культури, орієнтованої на якість, відповідальність і постійне вдосконалення.

Впровадження системного моніторингу якості освіти дозволяє очікувати низку позитивних результатів як на рівні окремих закладів освіти, так і на рівні громади чи держави загалом.

По-перше, підвищиться рівень об'єктивності та прозорості оцінювання діяльності закладів освіти. Завдяки стандартизованим критеріям, алгоритмам збору та аналізу даних, а також автоматизованим засобам обробки інформації, усі учасники освітнього процесу – від адміністрацій шкіл до органів місцевого самоврядування – отримають доступ до надійних, достовірних і порівнюваних показників. Це зменшить вплив суб'єктивних чинників і забезпечить справедливість у формуванні рейтингів.

По-друге, реалізація системи сприятиме удосконаленню управлінських рішень у сфері освіти. Завдяки глибокому аналітичному інструментарію, який дозволяє виявляти тенденції, відхилення, проблемні ділянки та точки зростання, керівники органів управління освітою зможуть планувати освітню політику на основі реальних фактів, а не припущень. Це означає перехід до моделі доказового управління (*evidence-based policy*), що є ключовим принципом сучасного європейського освітнього простору.

По-третє, очікується підвищення якості освітнього процесу через активізацію внутрішніх механізмів розвитку в самих школах. Заклади освіти, маючи результати зовнішнього моніторингу, отримують можливість аналізувати

власну діяльність, визначати напрями вдосконалення, обмінюватися кращими практиками, що стимулює здорову конкуренцію та внутрішню мотивацію до підвищення якості освітніх послуг.

По-четверте, створення системи зовнішнього моніторингу підвищить рівень довіри громадськості до освітньої системи. Коли результати діяльності шкіл публікуються у відкритому доступі на сайтах органів управління освітою, батьки, громадськість і потенційні партнери отримують можливість бачити реальний стан справ, оцінювати ефективність управління та вплив інноваційних програм. Така відкритість є фундаментом демократизації освіти та підзвітності перед суспільством.

По-п'яте, система моніторингу сприятиме професійному зростанню педагогічних кадрів. Результати аналізу показників педагогічної діяльності, участі в конкурсах, курсах підвищення кваліфікації дозволяють визначати індивідуальні траєкторії професійного розвитку педагогів, а також планувати підвищення кваліфікації з урахуванням конкретних потреб.

По-шосте, завдяки автоматизації процесів збору, обробки та візуалізації даних, очікується зменшення адміністративного навантаження на працівників освіти. Використання цифрових платформ для моніторингу дозволить уникнути дублювання звітів, ручного підрахунку показників та спростить процедури взаємодії між школами і місцевими органами управління освітою.

Нарешті, впровадження системи зовнішнього моніторингу створює єдиний аналітичний простір громади, який уможлиблює не лише оцінювання поточного стану освіти, а й прогнозування тенденцій розвитку, планування інвестицій у матеріально-технічну базу, визначення пріоритетів освітньої політики.

Разом із позитивними перспективами, процес упровадження зовнішнього моніторингу супроводжується низкою потенційних проблем, що мають як організаційний, так і психологічний характер.

Однією з ключових проблем є опір змінам з боку педагогічних працівників і керівників шкіл. Будь-яка система оцінювання, особливо зовнішня, сприймається як загроза автономії закладу, як можливість несправедливого

оцінювання або покарання. Часто вчителі та адміністрації вбачають у моніторингу не інструмент удосконалення, а засіб контролю. Тому на етапі впровадження необхідно забезпечити інформаційно-роз'яснювальну кампанію, акцентуючи увагу на діагностичному, а не каральному характері системи.

Другою проблемою є дефіцит кваліфікованих аналітичних кадрів. Для ефективного функціонування моніторингу потрібні фахівці, здатні не лише збирати дані, а й інтерпретувати їх, виявляти закономірності та формувати висновки. Наразі в більшості територіальних громад бракує спеціалістів із аналітики в освіті, що може знизити ефективність використання отриманої інформації.

Третя проблема стосується технічного забезпечення. Не всі заклади освіти володіють сучасними ІТ-ресурсами, стабільним інтернет-з'єднанням або достатнім рівнем цифрової компетентності персоналу. Це ускладнює реалізацію автоматизованих форм моніторингу, особливо в сільських громадах.

Четверта проблема полягає у ризику формального підходу до оцінювання. Якщо система не буде забезпечена якісною науково-методичною основою, моніторинг може перетворитися на просту бюрократичну процедуру збору статистичних даних без глибокого аналізу. У такому разі його ефективність як інструменту підвищення якості освіти буде зведена нанівець.

Також проблемою може стати недостатня інтеграція між державними та місцевими інформаційними системами, що призводить до дублювання інформації, розбіжностей у показниках і складності верифікації даних. Необхідна єдина політика даних у сфері освіти, узгоджена на національному рівні.

Ризики впровадження моніторингової системи поділяються на організаційні, технічні, фінансові та соціально-психологічні.

Організаційні ризики пов'язані з недосконалістю управлінських механізмів і нормативно-правового забезпечення. Зокрема, відсутність чітко затвердженої методології моніторингу, регламенту проведення та порядку використання результатів може створити правову невизначеність і спричинити нерозуміння серед учасників освітнього процесу.

Технічні ризики стосуються можливих збоїв у роботі програмного забезпечення, втрати даних, кібератак або низької сумісності з існуючими базами даних. Для їх мінімізації необхідне постійне технічне супроводження, резервне копіювання інформації та захист персональних даних відповідно до вимог законодавства.

Фінансові ризики виникають у разі недостатнього фінансування проєкту, що може призвести до затримок у розробці або неможливості масштабування системи. Враховуючи, що моніторинг потребує регулярного оновлення програмного забезпечення, технічного обслуговування та підготовки кадрів, питання сталого фінансування є критичним.

Соціально-психологічні ризики полягають у формуванні недовіри до результатів моніторингу з боку педагогів, батьків і громадськості. Якщо результати будуть інтерпретовані без контексту або використані в публічному просторі для дискредитації шкіл, це може призвести до конфліктів, втрати мотивації педагогів і навіть до соціальної напруги. Тому важливо забезпечити етичне використання даних, із суворим дотриманням принципів анонімності, достовірності й професійної відповідальності.

На наш погляд, під час впровадження запропонованого моніторингу, можуть виникнути такі потенційні ризики, для мінімізації (попередження) яких потрібно вжити певні заходи (таблиця 3).

Таблиця 3 – Заходи для мінімізації (попередження) потенційних ризиків

№	Потенційний ризик	Заходи для мінімізації (попередження) негативних наслідків
	Несприйняття адміністраціями та педагогічними колективами закладів освіти запровадження зовнішнього моніторингу	- проведення завчасної інформаційної роботи щодо ознайомлення учасників освітнього процесу з Порядком моніторингу та необхідністю його запровадження на загальному рівні та відповідно до викликів часу; - залучення до розроблення Порядку моніторингу всіх зацікавлених осіб; - завчасне оприлюднення Порядку моніторингу для зняття психологічного спротиву та надання можливості підготуватись
	Штучне створення громадськістю та ЗМІ так званих «ТОП-найкращих» та «ТОП-найгірших» закладів освіти	- формувати в суспільстві усвідомлення унікальності кожного закладу освіти; - формувати в суспільстві усвідомлення того, що жодна система оцінювання, не є ідеальною; - використовувати лише позитивний досвід, враховувати лише досягнення та тенденції на кращі зміни, а не ступінь невдач
	Психологічний тиск на учасників освітнього процесу певного закладу освіти	- не використовувати результати моніторингу з метою каральних заходів та «цькування»; - формувати в суспільстві ставлення до закладів освіти на принципах толерантності, унікальності, різноманітності та взаємоповаги
	Штучне завищення адміністраціями закладів освіти окремих показників	- введення показників так званої «тенденції» або «кореляції» та штрафних балів; - формування усвідомленого дотримання принципів академічної доброчесності
	Додаткове навантаження на адміністрації закладів освіти	- використання сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій та цифровізації; - розроблення автоматизованих засобів підрахунку моніторингу; - поступове впровадження критеріїв і показників, поступове накопичення статистичних даних

Висновки

Монографія була спрямована на дослідження, що присвячене системі

зовнішнього моніторингу якості освіти в закладах загальної середньої освіти та методології її впровадження у контексті модернізації української освітньої системи. На основі аналізу українського та міжнародного досвіду, а також нормативно-правових документів, розроблено комплексний підхід до оцінювання освітньої діяльності, який дозволяє інтегрувати кількісні та якісні показники в єдину аналітичну систему.

Перш за все, дослідження підтвердило, що репутація закладу освіти значною мірою впливає на його рейтинг, а відтак і на вибір батьків та мотивацію учнів. Репутаційні чинники, які включають академічні досягнення, розвиток позаурочної діяльності, самоврядування здобувачів освіти та зв'язок із громадою, визначають загальне сприйняття школи як ефективної чи недостатньо результативної. У цьому контексті впровадження системного моніторингу дозволяє забезпечити об'єктивне відображення діяльності закладу, підкріплене прозорими та перевірюваними даними.

Аналіз міжнародного досвіду показав, що найуспішніші практики рейтингування шкіл поєднують академічні результати учнів із оцінкою педагогічного колективу, розвитком м'яких навичок та соціальної компетентності здобувачів освіти. У Великій Британії, США та Японії використовується комплексний підхід до оцінювання, що передбачає багатофакторні показники, врахування динаміки прогресу учнів та оцінку формування soft skills. Досвід цих країн демонструє важливість інтеграції кількісних та якісних показників, що дозволяє більш точно оцінювати ефективність освітнього процесу та педагогічної діяльності.

Вітчизняний досвід, наведений на прикладі рейтингів шкіл за матеріалами платформи «Освіторія» та інших джерел, показує активний розвиток практик оцінювання якості освіти через результати ЗНО та НМТ, а також через участь учнів у олімпіадах, конкурсах та інших інтелектуальних змаганнях. Водночас встановлено, що існуючі рейтинги не завжди відображають комплексність освітнього процесу та не враховують системність розвитку школи, включаючи інновації в організації навчання, педагогічну майстерність, інклюзію та участь

громади.

Розроблена методика зовнішнього моніторингу, запропонована в цій монографії, охоплює всі ключові напрями функціонування закладів освіти: результативність освітнього процесу, професійну діяльність педагогічних працівників, оцінку діяльності школи учнями та їх батьками, а також оцінку з боку органів управління та громадськості. Вона передбачає використання комплексних, науково обґрунтованих методів збору даних, таких як анкетування, тестування, спостереження, аналіз документації та статистичних показників. При цьому поєднання об'єктивних і суб'єктивних критеріїв дозволяє враховувати як фактичні результати освітньої діяльності, так і сприйняття її учасниками процесу та громадськістю, що сприяє більш повному та адекватному відображенню стану шкіл.

Особлива увага приділена автоматизації процесів моніторингу, що включає розробку цифрових платформ для збору, обробки, аналізу та візуалізації даних. Використання автоматизованих інструментів дозволяє підвищити точність оцінювання, знизити адміністративне навантаження на працівників шкіл, забезпечити регулярність та стандартизацію процедур, а також сприяє оперативному прийняттю управлінських рішень на основі отриманих результатів.

У монографії визначено очікувані результати впровадження системи зовнішнього моніторингу: підвищення прозорості та об'єктивності оцінювання, удосконалення управлінських рішень, стимулювання професійного розвитку педагогів, підвищення якості освітнього процесу, формування довіри громадськості та створення єдиного аналітичного простору для оцінки закладів освіти. Водночас окреслено проблеми та ризики, що супроводжують реалізацію системи, серед яких опір змінам, дефіцит аналітичних кадрів, технічні та фінансові обмеження, а також соціально-психологічні фактори, пов'язані з недовірою до результатів моніторингу.

Особливо важливим аспектом є розробка дорожньої карти впровадження автоматизованої програми зовнішнього моніторингу, яка охоплює підготовчий

етап, формування інфраструктури, тестування та адаптацію платформи, навчання кадрів та інформаційно-роз'яснювальну роботу серед учасників освітнього процесу. Вона забезпечує системний, поетапний підхід, який мінімізує ризики та сприяє ефективному впровадженню інноваційної практики в усі заклади загальної середньої освіти громади.

Узагальнення отриманих даних та аналіз результатів моніторингу формують основу звітності та аналітичної інтерпретації, що включає таблиці, графіки, діаграми та інші візуальні форми подання інформації. Це дозволяє не лише оцінити рівень освітньої діяльності конкретного закладу, а й формувати стратегічні рекомендації для органів управління освітою, розробляти політики підвищення якості освіти та масштабувати кращі практики на рівні громади чи регіону.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що система зовнішнього моніторингу якості освіти є ключовим інструментом модернізації української школи, що поєднує оцінку результативності, управлінську аналітику, розвиток професійної компетентності педагогів та інтеграцію громадськості у процес управління освітою. Її впровадження створює передумови для формування системного, прозорого, доказово-обґрунтованого механізму забезпечення якості освіти, що відповідає європейським стандартам та сприяє сталому розвитку освітньої галузі України.

На завершення, варто наголосити, що успіх реалізації запропонованої системи залежить від комплексного підходу, поетапного впровадження, підготовки кадрів, автоматизації процесів, забезпечення прозорості та ефективної комунікації з усіма учасниками освітнього процесу. Система зовнішнього моніторингу не лише оцінює діяльність закладів освіти, а й стимулює їх до постійного розвитку, підвищення якості освітніх послуг та інтеграції української школи у європейський освітній простір.